

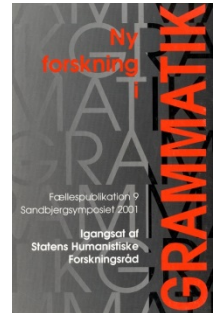
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Indrømmelsesaktivitetens struktur og nuancer

Forfatter: Rita Therkelsen

Kilde: H. Leth Andersen, K. Jensen og H. Nølke (red.).
Ny Forskning i Grammatik 9, 2002, s. 243-264

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2002

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Indrømmelsesaktivitetens struktur og nuancer

Rita Therkelsen

1. Indledning

Jeg definerer en indrømmelsesaktivitet som en der realiseres ved at der er to prædikationer, et element der betegner modsætning og som går imod en kausal relation, samt et element der betegner modsætning, og som polyfonisk iscenesætter et modsat synspunkt. Mine hovedpåstande er at indrømmelsesaktiviteten som jeg har defineret den, har en fast struktur som kan relateres til argumentationen, her repræsenteret med Toulmins argumentationsmodel (Toulmin 1958, Jørgensen & Onsberg 1987), og at der ved hjælp af den sproglige polyfoniteori (Ducrot 1984, Nølke 1989, 2001, Nølke & Olsen 2000) kan påvises to typer indrømmelsesaktivitet som har forskellig funktion i dialogen / den praktiske argumentation. Jeg inddrager desuden Henning Nølkes konnektorgrammatik (Nølke 1999) og (Dansk) Funktionel Grammatik (Dik 1997, Heltoft & Hansen 1999). Betegnelsen 'aktivitet' har jeg fundet i konversationsanalysens inventar, en betegnelse som trækker den velkomne implikatur med sig at indrømmelse er noget der foregår i en dialog.

2. Foreløbig afgrænsning

Med definitionen på en indrømmelsesaktivitet udelukker jeg foreløbig alle ytringer som nok kan fungere som en indrømmelse i bred forstand i interaktionen, men hvor der ikke er nogen kausal relation involveret, som i (1) - (7):

- (1) Jeg *indrømmer* at jeg overdrev lidt.
- (2) Det *kan godt være* at jeg overdrev lidt.
- (3) Jeg *tog fejl*. Undskyld!

- (4) Du *har ret*.
- (5) *Nå ja*, hunden er plettet.
- (6) Det er *godt nok* for meget!
- (7) Det var *alligevel* satans!

Faktisk kan enhver fremsættende sætning under de rigtige kontekstuelle betingelser opfattes som en indrømmelse i interaktionen. Det er et tolkningsspørgsmål. Det der interesserer mig, er når der er tale om en indrømmelsesaktivitet hvor der polyfonisk bliver iscenesat en kausal relation, og hvordan den forholder sig til argumentationen.

3. Indrømmelsesaktivitetens struktur.

Indenfor den sproglige polyfoniteori har Jean-Claude Anscombe samt Henning Nølke i sin introduktion til den sproglige polyfoniteori (Nølke 1989) behandlet det som jeg definerer som en indrømmelsesaktivitet. Henning Nølke behandler det under spørgsmålet: hvor mange synspunkter kan der være? Anscombe mener der kan være 5 synspunkter, men med Henning Nølkes begrebsapparat er det tilstrækkeligt med 4¹. De er enige om den grundliggende struktur. Henning Nølkes eksempel er (8):

- (8) Rigtignok er det vanskeligt at give en eksakt beskrivelse af polyfoniteorien, men det er besværet værd at prøve at få det gjort.

Den polyfoniske analyse består i at der er følgende 4 synspunkter som afsender henholdsvis erklærer sig enig i eller tager afstand fra (formuleringerne er mine):

spkt. 1: Det er vanskeligt at give en eksakt beskrivelse af polyfoniteorien.

1. Forskellen er at Anscombe indskrives dette om afsender er enig eller ej, som et synspunkt, mens dette bliver afgjort uafhængigt af opgørelsen af antal synspunkter i Henning Nølkes begrebsapparat.

spkt. 2: Hvis det er vanskeligt at give en eksakt beskrivelse af polyfoni-teorien, så er det ikke besværet værd.

spkt. 3: Det er besværet værd

spkt. 4: Man kan ikke af vanskeligheden slutte at det ikke skulle være besværet værd.

Og afsender er enig i synspunkterne 1, 3 og 4, uenig i synspunkt 2. Og det vil sige at det er selve relationen i synspunkt 2, relationen mellem de to synspunkter i hvis-så relationen, som afsender erklærer sig uenig i. Man kan skrive det på en anden måde for at anskueliggøre at en indrømmelsesaktivitet bygger på en hvis-så relation. Hvis jeg siger

selvom X så Y

så iscenesætter jeg samtidig relationen

hvis X så ikke-Y

som jeg går imod. Og det er uanset om det prædikationelle indhold i Y skulle være negeret eller ej, hvis det er negeret, er den negative modpol bare positiv. Det er også vigtigt at understrege at den iscenesatte hvis X så ikke-Y relation ikke er der altid allerede. Den er der kun i og med at *selvom X så Y* tres, iscenesættelsen af den er en del af indrømmelsesaktiviteten. Det er den grundstruktur i indrømmelsesaktiviteten som jeg vil arbejde ud fra.

4. Indrømmelsesaktivitet med ledsætning

Mikkelsen inddeler indrømmelsesbisætninger i to typer (Mikkelsen 1975: 537): 1) modsættende årsagsbisætning, som indledes med fx *skønt*, *uagtet* og *til trods for at*, og 2) modsættende betingelsesbisætninger, som indledes med fx *selv om* og *om*. I anmærkning 1 uddyber han hvorfor han inddeler i de to typer:

“...Forskellen i betydningen mellem disse to underarter af indrømmelsesbisætninger ses ved en sammenligning imellem *skønt alle siger det, vil jeg dog ikke tro det* og *selvom alle siger det, vil jeg dog ikke tro det*, idet alles udsagn i første tilfælde er en kendsgerning, i sidste blot en mulighed...” (Mikkelsen 1975: 537).

Han skriver videre at *selvom* dog altid kan vikariere for *skønt*, men ikke omvendt. Men Mikkelsens grundlag for at skelne mellem to typer indrømmelsesledsætninger er altså om konjunktionen indleder en ledsætning hvis indhold skal tolkes som mulighed eller som kendsgerning. Mere siger han ikke om det, og jeg vil i det følgende vise at Mikkelsens inddeling giver mening, både i forhold til den polyfoniske analyse og i forhold til argumentationen, og at de to typer dermed har forskellig funktion i interaktionen. Som prototyper på ledsætningsindledere vil jeg bruge *på trods af at* til “kendsgerningen” og *selvom* til “den mulige”.

5. Indrømmelsesaktiviteten og argumentation

I forhold til argumentationen vil jeg relatere til Stephen Toulmins argumentationsmodel (Toulmin 1958, Jørgensen & Onsberg 1987), hvor der er 3 obligatoriske dele i argumentet, nemlig påstand, belæg og hjemmel (svarende til konklusion, minor præmis og major præmis). I Toulmins model er der endvidere de fakultative elementer rygdækning, som indeholder det konkrete grundlag for den generelle regel i hjemlen², og gendrivelse, som indeholder betingelser og omstændigheder der sætter hjemlens generelle autoritet ud af kraft, på dansk kan den prototypisk indledes med *medmindre*. Desuden har Toulmin det fakultative element styrkemarkør. Styrkemarkøren angiver hvor sikker afsender er i sin påstand, den er ikke relevant i forhold til indrømmelsesaktivitet.

Jeg vil argumentere for at der er to typer indrømmelsesaktiviteter. Den første prototypisk iværksat med *selvom*, den etablerer en ny hjemmel ved at gå imod den hjemmel som den iscenesætter polyfonisk. Denne type passer til den polyfoniske analyse af grundstrukturen. Det er Mikkelsens modsættende betingelsesbisætning, en velvalgt betegnelse, da den netop siger X er ikke en tilstækkelig betingelse for at konkludere Y. Den anden er prototypisk iværksat af *på trods af at*, og den angiver et konkret tilfælde som en ikke-rygdækning, altså et tilfælde som ikke

2. Niels Møller Nielsen viser i Nielsen 1999 at slutningen fra rygdækning til hjemmel, altså fra de konkrete tilfælde til den generelle regel, er induktiv i sit indhold, men deduktiv i sin form, og i kraft af den deduktive gyldighed bæres en eventuel usikkerhed i rygdækningen igennem til konklusionen.

kan bruges som rygdækning for den generelle regel i hjemlen. Den hjemmel som iscenesættes polyfonisk, anfægtes ikke, men præsupponeres³. Her skal den polyfoniske analyse af grundstrukturen udvides lidt. Det er Mikkelsens modsættende årsagsbisætning, igen en velvalgt betegnelse fordi den siger at i dette konkrete enkelttilfælde gælder den iscenesatte hvis-så relation ikke.

Som ledsætningsindledere vil *selvom* og *på trods af at* altid involvere 2 prædikationer, og de har begge den indbyggede semantik at de går imod en iscenesat kausal relation, og at de går imod et iscenesat synspunkt. De laver derfor altid indrømmelsesaktivitet. Først *selvom*.

5.1. *Selvom*

Ved en *selvom*-indrømmelsesaktivitet er der i argumentationen kamp om hjemlen, forstået på den måde at der iscenesættes en regel (kausal forbindelse) i og med at den ophæves. Her passer den polyfoniske synspunktanalyse – afsender modsætter sig en iscenesat hvis-så relation og etablerer dermed en ny, som i (9):

- (9) **selvom** man er et voksent menneske og man har kørt på cykel lige siden man næsten kunne gå, var jeg lige ved at sige, **så** går du faktisk hen og fejlbedømmer ting....

Den hvis-så relation der iscenesættes og søges ophævet er 'hvis man er voksen, så fejlbedømmer man ikke'. Det skal understreges at man ved analysen af strukturen ikke kan sige noget om, om nogen af deltagerne i interaktionen kunne tillægges den iscenesatte hvis-så relation, det er et tolkningsspørgsmål. Ofte kan man ikke, sommetider kan man. I (10) er det fx klart at interviewerens skal tillægges antagelsen at hvis man ikke har runde borde, så kan man ikke være værdibaseret:

- (10) I: Jeg har været i et par filialer, hvor de har haft det der med de runde borde og så videre, er der nogle planer for, om I skal have det, eller hvornår I skal...?

3. Mary-Annick Morel noterer også ved den type hun kalder 'concession logique' (Morel 1996: 9), at relationen er præsupponeret. Hun har yderligere to typer, og det er uklart om hun mener at der også præsupponeres der.

R1: 2015 tror jeg <latter>

R3: Nej, 2002, vi er nogle af dem, der er sidst.

R2: Det er fordi, vi har så fine forhold i forvejen.

R1: Jamen vi er da heller ikke dem der er dårligst ramt, det må vi sige, og nogle af de andre afdelinger har jo boet i nogle små lokaler, og nogle uden ventilationsanlæg og små ventilationsanlæg, så det er klart, det er dem, der bliver taget først. Vi kan godt være værdibaserede **selvom** vi ikke har de runde borde.

Med *selvom*-typen er der altså argumentationsmæssigt kamp om hjemlen. Afsender er, jævnfør den polyfoniske analyse af grundstrukturen, uenig i den iscenesatte kausale relation.

5.2. På trods af at

Ved en *på trods af at*-indrømmelsesaktivitet bliver den generelle regel som iscenesættes ikke modgået generelt, men det siges at den ikke gælder i netop dette konkrete enkelttilfælde, og den generelle regel er således præsupponeret. I (11) accepteres den generelle regel 'hvis annoncer er i blade som man læser, så kan man huske dem', men der siges at her har vi et ikke-rygdækningstilfælde, eller rettere, der bliver spurgt til om det er et ikke-rygdækningstilfælde:

- (11) I siger I kan godt se at de ændrer Kvicklys image nu I ser dem, men **på trods af at** de har været i en række blade som I også læser, så er der ingen af jer der kan huske dem?

At det er et enkeltstående ikke-rygdækningstilfælde fremgår omvendt af (12) som er fra *Informations* "Hvad de dog siger" – det er *Information* selv der har skrevet det:

- (12) På trods af travlhed for Falck og politi gav stormen hverken døde eller hårdt kvæstede.

Grunden til at eksemplet kom i "Hvad de dog siger", og uhyrligheden, består netop i at dette tilfælde sættes som et konkret tilfælde som ikke følger reglen, og at reglen ikke anfægtes. I forhold til grundstrukturen skal den polyfoniske analyse udvides her:

spkt. 1: Falck og politi havde travlt.

spkt. 2: Hvis Falck og politi har travlt så bliver der døde og hårdt kvæstede.

spkt. 3: Der blev ikke døde og hårdt kvæstede.

spkt. 4: Man kan, i dette tilfælde, ikke af travlheden konkludere at der blev døde og hårdt kvæstede.

Forskellen fra analysen ved *selvom*-typen er at afsender faktisk erklærer sig enig i alle 4 synspunkter, men også tager afstand til synspunkt 2 i dette konkrete tilfælde. Afsender modsiger dog ikke sig selv, fordi polyfonisk bliver individafsender tilskrevet synspunkt 2 og ytringsafsender synspunkt 4⁴, den normale tilskrivning ved præsuppositioner (jf. Ducrot 1984). Men *på trods af at*-typen fratager det enkelte tilfælde (eksisstenskvantor) status som rygdækning for en hjemmel (alkvantor). *På trods af at*, og heller ikke *skønt*, kan således ikke etablere en generel regel, og kun det. Det ses af (13) og (14), hvor jeg har prøvet at generalisere med *man*, og de virker i mine øjne meget mærkelige – den går selvfølgelig hvis man forstår *man* som *jeg*, men kun der:

(13) ?*på trods af at man* er arbejdsløs, så er *man* ikke doven.

(14) ?*skønt man* er arbejdsløs, så er *man* ikke doven.

Jeg har indtil videre vist at Mikkelsens opdeling i to typer indrømmelsesbisætning giver mening både i forhold til en polyfonisk analyse og i forhold til argumentationen. Jeg har også fastholdt Mikkelsens betegnelser 'mulighed' og 'kendsgerning', men det er ikke hensigtsmæssigt at bibeholde dem. Dels fordi, som Mikkelsen også nævner, *selvom* også kan indlede ledsætninger hvis indhold må tolkes som en kendsgerning, dels fordi, hvad Mikkelsen ikke nævner, *på trods af at* og *skønt* også kan indlede ledsætninger hvis indhold må tolkes som en ikke-kendsgerning:

(15) **Skønt** hun som rektor *skulle være* vant til at omgås urolige hove-der, taber hun sit, hvis tingene går hende imod.

4. Individafsender er den del af fortællerinstansen der er ansvarlig for tekstkohærens, ytringsafsender den del som kun er ansvarlig for den aktuelle ytring. I den seneste udvikling inden for ScaPoLine kaldt hhv locuteur textuel og locuteur d'énoncé (Nølle 2001).

- (16) **På trods af** at han *kunne have taget* af kassen, gjorde han det ikke.

Den afgørende forskel på den modsættende betingelsesbisætning og den modsættende årsagsbisætning er altså at *på trods af*-typen præsupponerer den polyfonisk iscenesatte kausale relation, og den kan som konsekvens heraf ikke etablere en generel regel i og med at den udvisker den polyfonisk iscenesatte generelle regel, fordi den polyfonisk iscenesatte regel som præsupponeret ikke kan anfægtes i samme sætning. *Selvom*-typen kan etablere en generel regel i og med at den polyfonisk iscenesatte regel ophæves, og heraf den konsekvens at den ledsætning som *selvom* indleder ofte skal tolkes som ikke-kendsgerning eller mulighed. Når *selvom*-indrømmelsesaktiviteten gælder et enkelttilfælde forstået som en person som i (17):

- (17) **Selv om** jeg er arbejdsløs, så er jeg ikke doven, vel.

fungerer samme mekanisme som når den anfægtede generelle regel gælder mange tilfælde. Her siges at den generelle regel 'hvis jeg er arbejdsløs, så er jeg doven' (eller 'hvis jeg bliver arbejdsløs, så bliver jeg doven') ikke gælder generelt for den person. Der bliver ikke taget stilling til om der skulle være en tilsvarende regel der gælder for andre.

Tilbage bliver stadigvæk grundstrukturen, at der i indrømmelsesaktiviteten er involveret 2 prædikationer X og Y, afsender erklærer sig enig i en kausal relation mellem X og Y og iscenesætter samtidig en kausal relation mellem X og ikke-Y, en relation som afsender går imod. Dette er indbygget i "indrømmelseskonjunktionerne", men det kan også realiseres ved hjælp af andre elementer. *Fordi* kan indgå i en indrømmelsesaktivitet under særlige omstændigheder:

5.3. *Fordi*

Fordi etablerer en kausal relation (Therkelsen 2001), men betegner ikke modsætning. Den kan indgå i en indrømmelsesaktivitet, når der polyfonisk iscenesættes et modsat synspunkt, nemlig når følgen negetes, (18) - (20), og kun der, i (21) er der intet indrømmende:

- (18) **fordi** jeg er arbejdsløs, så er jeg *ikke* doven, vel?

- (19) **fordi** vedkommende er syg, så skal han eller hun *ikke* have dårlig samvittighed.
- (20) og så skal lille Ole jo altså *ikke* være ugleset **fordi** far og mor de er arbejdsløse.
- (21) A: Cyklister uden lys?
 B: Ja, de tror åbenbart **fordi** der er gadelys, så er det helt fint, men det er det sgu ikke.

Selvom og *på trods af at*, laver altid en indrømmelsesaktivitet, og *fordi* som ledsætningsindleder kan under særlige betingelser. En indrømmelsesaktivitet kan også realiseres med to hovedsætninger, og man genfinder her de to typer som prototypisk realiseres med *selvom* og *på trods af at*. Jeg vil i det følgende vise at ved to hovedsætninger realiseres de to typer ved hjælp af *men* og *alligevel*, når der bliver tilsat det der er nødvendigt for at opfylde kriterierne for at lave indrømmelsesaktivitet.

6. Indrømmelsesaktivitet ved to hovedsætninger

Jeg vil indledningsvis repetere min definition på en indrømmelsesaktivitet fra indledningen i lidt udvidet form, nemlig som en aktivitet der realiseres ved at der er to prædikationer, et element der betegner modsætning og som går imod en kausal relation mellem det prædikationelle indhold i de to prædikationer, samt et element der betegner modsætning og som polyfonisk iscenesætter et modsat synspunkt. Hvor *på trods af at* og *selvom* som ledsætningsindledere og med deres semantik opfylder alle kriterier i sig selv, og *fordi* skal have tilsat nægtelsen i følgen, der skal *men* og *alligevel* også have særlige betingelser.

Når *men* og *alligevel* er kvalificerede kandidater til at indgå i en indrømmelsesaktivitet, er det fordi de begge betegner modsætning. Det er imidlertid ikke alle modsætningskonnektorer der kan indgå i en indrømmelsesaktivitet. Jeg kan her bruge Oswald Ducrot (1995) og Henning Nølkes (1999) argumentative inddeling af konnektorer. I Henning Nølkes populære udlægning er der på den argumentative motorvej konnektorer der er ensrettere, bremsere eller vendere. Ensrettere øger farten på den argumentative motorvej, fx *endda*, de er ikke inter-

essante i denne sammenhæng. De interessante er bremsere og vendere som betegner modsætning. Bremsere sætter farten ned, modificerer, *dog* er et eksempel på det. Vendere vender argumentationen så den får den modsatte retning på den argumentative motorvej – det på motorvejen og i argumentationen rigtigt farlige, kunne jeg tilføje, set fra et trafiksikkerhedsmæssigt og faceanalytisk synspunkt. For at der kan være indrømmelsesaktivitet, skal konnektoren være en vender, og derfor er *men* og *alligevel* kvalificerede kandidater, mens fx *dog* og *i det mindste* ikke er det. Teorien om Argumentation i Sproget (bl.a. Ducrot 1984 og Anscombe & Ducrot 1983) og Henning Nølkes konnektogrammatik kan imidlertid (endnu?) ikke afklare hvornår en vender laver indrømmelsesaktivitet, og det er fordi konjunktioner og adverbier under ét betegnes som konnektorer. Det kan der være gode grunde til, men i forhold til indrømmelsesaktiviteten er det nødvendigt at tage hensyn til ordklassen, konjunktion eller sætningsadverbium, fordi deres forskellige muligheder for placering i sætningen, og dermed funktion, også har betydning for deres “indrømmelsesaktivitetspotentialer”.

For at afklare hvornår konjunktionen *men* kan indgå i en indrømmelsesaktivitet, kræves den funktionelle grammatiks sætningsindholdets lagdeling (Dik 1997, Heltoft & Hansen 1999), fordi *men* kan sætte en modsætning op mellem næsten hvad som helst i sproget. Og for at afklare hvornår og hvordan sætningsadverbiet *alligevel* kan indgå i en indrømmelsesaktivitet, er det nødvendigt at se på hvilke potentialer *alligevel* har som sætningsadverbial i de forskellige placeringsmuligheder i sætningen, og her trækker jeg på Eva Skafte Jensens forskning (Jensen 1999, 2000). Min hovedpåstand er at *men* under de rette betingelser indgår i samme type indrømmelsesaktivitet som *på trods af*-typen, og at *alligevel* under de rette betingelser indgår i samme indrømmelsesaktivitet som *selvom*-typen.

6.1. Når *men* ikke laver indrømmelsesaktivitet

Konjunktionen *men* indgår i en indrømmelsesaktivitet når modsætningen går på relationen mellem det prædikationelle indhold. Det vil i hovedsagen sige at det er når modsætningen sættes mellem to begivenheder, jf. den funktionelle grammatik, sætningsindholdets lagdeling. *Men* indgår ikke i indrømmelsesaktivitet når modsætningen sættes mellem dele af prædikationen som i (22) – (26). Mønsteret er at

når man siger "ikke det, men det", er der ikke indrømmelsesaktivitet. Jeg har kursiveret det som modsættes:

- (22) Det andet eksempel (B74,157) er *ikke en procedurebeskrivelse, men en helligdagsbestemmelse*.
- (23) Jeg vil lige høre, jer der *ikke* handler i *Kvickly*, **men** *alle andre steder*, er det fordi *Kvickly* ikke ligger i nærheden?
- (24) Ja, altså jeg kan *ikke lide* selve spørgeskemaerne, **men** jeg kan *godt lide* at vi har fået nogle resultater på bordet,...
- (25) Jeg fordriver *ikke* tiden *med fjernsyn*, **men** *med blade*.
- (26) *herhjemme* køber jeg faktisk *aldrig* nogen blade, **men** *når jeg rejser meget*, så køber jeg altid alt muligt og jeg synes det er skægt.

Men indgår ikke i indrømmelsesaktivitet når modsætningen går på to sproghandlingsværdier, i (27) mellem opfordring og advarsel, i (28) mellem tilladelse og advarsel:

- (27) Gør en stor mand af ham, **men** gør det langsomt.
- (28) Tag bare min cykel, **men** pas på forbremsen.

Men laver heller ikke indrømmelsesaktivitet, når det fungerer som signal om emneskift (også jf. Schriffrin 1987). Det *men* er meget almindeligt i mine interviewudskrifter, hvor interviewerens tit indleder et spørgsmål med det når informanten er kommet på afveje i forhold til det interviewerens gerne ville vide, som i (29):

- (29) – Ikke at jeg kan huske det, jeg kan huske at der var en utrolig tyk bunke papirer med en masse spørgsmål vi skulle svare, ... var det ikke noget med ... var det ikke også telefonisk?
 – Jo det er rigtigt, i 1992 blev spørgsmålene besvaret telefonisk. **Men** hvad for en oplevelse af processen havde du dengang?
 – Det kan jeg dårlig huske.

I forhold til sætningsindholdets lagdeling i den funktionelle grammatiks teoridannelse, skal det altså være mindst og højst på det tropiske niveau, altså mellem to begivenheder med eventuelle (subjektive) realitetsangivelser. At realitetsangivelserne (kendsgerning, mulighed – og hvis man foretrækker det: realis, non-realis) ikke har indflydelse på de to typer indrømmelsesaktiviteter, har jeg redegjort for i 5.2. For at *men* kan lave indrømmelsesaktivitet, skal modsætningen altså for det første gå på selve relationen mellem to begivenheder. Det er imidlertid ikke nok. *Men* indgår kun i en indrømmelsesaktivitet (modsætning mellem to begivenheder) hvis der i den første sætning er sproglige elementer der signalerer argumentativ retning (det samme som at sige at den medfører en konventionel implikatur), det er typisk positivt eller negativt ladede ord, neksualer gør det bevisligt jf. Nielsen 2000, og mange verber også. Der er brug for yderligere forskning i det, men det vigtige er at der i den første prædikation skal være ord der semantisk signalerer argumentativ retning (positivt / negativt), eller noget semantisk indrømmende som i eksemplerne (1) – (7), OG *men* som modsætter sig relationen mellem to begivenheder.

6.1.1. Når *men* laver indrømmelsesaktivitet

Med *men* sættes den i øvrigt accepterede regel ud af kraft i det konkrete enkelttilfælde, som kommer til at fremstå som en ikke-rygdækning. I (30) udfoldes det meget smukt:

- (30) Jeg synes ikke det er hektisk, musikken er enormt rolig og de kysser og pussenusser, og hele tiden, og ungerne er rolige. *Det kan godt være* de løber rundt, **men** der er helt stille. Der er jo slet ingen larm nogen steder. Der er ingen der skriger og ingen der tramper.

Påstanden er at stemningen ikke er hektisk (der er tale om en reklamespot for Kvickly), og det konkrete tilfælde fratages status som rygdækning for den polyfonisk iscenesatte regel 'hvis børnene løber, så larmer det'. Reglen præsupponeres, men fratages gyldighed i dette konkrete tilfælde fordi følgen, altså larmen, udebliver (hvorfor man ikke kan konkludere at stemningen er hektisk). I (31) diskuterer informanterne en Kvicklyreklame hvor der står et par i et køkken. Diskussionen går på om menneskene passer til køkkenet, informanterne kan

godt lide menneskene, men synes at køkkenet er grimt, og øvelsen går så ud på at forklare hvordan sympatiske mennesker kan have et grimt køkken:

- (31) A: Det er lidt svært, men jeg synes de to, de passer ikke ind i køkkenet. Der er et misk mask, i forhold til typerne
 B: De må være ved at spare sammen til et nyt køkken
 C: Det *kan godt være* de sparer op til et nyt køkken, den er jeg med på, **men** de havde ikke haft det grimme opvaskestativ
 B: Så havde de haft en pæn dug..
 C: Et eller andet hyggeligt
 A: Der vil jeg sige det er ham der flader ved siden af, for hun kunne da godt have sådan en smag..
 C: Hun ser da *sød* ud.. (grinen og larm) **men** derfor kan hun da godt have sådan en smag

A's påstand er først at parret ikke passer til køkkenet. B prøver så at forklare det med at de sparer op til et nyt køkken: regel: hvis man sparer op til et nyt køkken, så kan ens køkken godt være grimt. Med sin indrømmelsesaktivitet anfægter C derefter ikke reglen, men fratager det konkrete køkken status som opsparingskøkken på grund af det (for) grimme opvaskestativ. Det andet *men* er udløst af *sød*, der som positivt ladet har en positiv argumentativ retning, dvs. rejser en forventning om at man siger noget andet pænt. *Men* vender retningen og det prædikationelle indhold er noget mindre flatterende samtidig med at *søds* normale argumentative retning ikke anfægtes.

Der er desuden en indholdsmæssigt særlig interessant indrømmelsesaktivitet set i forhold til interaktionen, og det er når den polyfonisk iscenesatte og ikke anfægtede regel går på det lokutionære, på udsigelsen. I interaktionen taler man der om usikkerhedsmarkører og nedtoning. I (32) præsupponeres reglen 'hvis man ikke har talbelæg, så skal man ikke udtale sig', men i og med at informanten faktisk udtaler sig præsenteres den konkrete udsigelse som et ikke-rygdækningstilfælde:

- (32) Jeg har ingen statistik at vende mig til, **men** det der med at se sig for har ikke så meget at gøre med den hastighed vi kører med præcist som hvad det er man foretager sig...

I (33) er det *svært at definere* der angiver argumentativ retning mod at så skal man lade være. *Men* går igen på udsigelsen:

(33) Det er *svært at definere*, **men** det er sådan lidt mere familiært i gåseøjne.

Set i lyset af analysen af indrømmelsesstrukturen, begynder eksempler som (34) og (35) virkelig at fortjene betegnelsen usikkerhedsmarkør:

(34) Jeg ved ikke om det er rigtigt, **men** jeg synes at bla bla bla

(35) Det er måske banalt, **men** jeg ville gerne sige at bla bla bla

Men i (34) og (35) går på det lokutionære, og afsender får kategoriseret indholdet af sin anden ytring som henholdsvis måske-forkert og måske-banalt, i den polyfoniske analyse af (35):

spkt. 1: Udtalelsen er (måske) banal.

spkt. 2: Hvis udtalelsen er banal, så skal man ikke udtale sig.

spkt. 3: Jeg udtaler mig.

spkt. 4: I dette konkrete tilfælde kan man ikke af udtalelsens (måske) banalitet slutte at jeg ikke udtaler mig.

Jeg vil herefter straks holde op med at lave den slags indrømmelsesaktivitet! *Men* (= signal om emneskift) det centrale er at *men* kan iværksætte indrømmelsesaktivitet af *på trods af*-typen mellem to hovedsætninger, når den modsætning som *men* semantisk betegner, går på relationen mellem sætningerne, og det vil med den funktionelle grammatiks begreber sige at modsætningen sættes mellem to begivenheder på det tropiske niveau i sætningsindholdets lagdeling. Ikke på det frastiske (mellem dele af prædikationen), ikke på det neustiske (mellem sproghandlingsværdier) og ikke på det tekstlige (som signal om emneskift). Som modsætningskonnektor er *men* argumentativt en vender, og for at der kan være indrømmelsesaktivitet kræves der at der er en argumentativ retning at vende. Det kan komme i form af noget semantisk indrømmende eller ord med indbygget argumentativ retning (som bærer en konventionel implikatur) i den første prædikation. Henning Nølkes eksempel har det hele, indrømmelse, argumentativ retning og vender:

- (36) *Rigtignok* er det *vanskeligt* at give en eksakt beskrivelse af polyfoniteorien, **men** det er besværet værd at prøve at få det gjort.

Men falder som *på trods af at* på generaliseringsprøven:

- (37) Han er arbejdsløs, **men** aktiv.
 (38) ?*Man kan være* arbejdsløs, **men** aktiv.

Hvor generaliseringsprøven som med *selvom* er fin med *alligevel*:

- (39) Man kan være arbejdsløs og **alligevel** aktiv.

Jeg vil i det følgende vise at *alligevel* under de rette omstændigheder laver den samme type indrømmelsesaktivitet som *selvom*-typen.

6.2. Alligevel

Alligevel er et sætningsadverbium, betegner modsætning, er en vender, og polyfonisk gør den principielt det samme som *ikke*, den iscenesætter det modsatte synspunkt. Desuden etablerer den i de fleste tilfælde en kausal forbindelse. Når den indgår i en indrømmelsesaktivitet, er det således *fordi*-typen den kalkerer, hvor det er *alligevel* i stedet for *ikke* i den anden prædikation (Y), følgen, der polyfonisk iscenesætter ikke-Y. *Alligevel* indgår ikke altid i en indrømmelsesaktivitet, og for at vise hvornår den gør det, skal det først afklares hvad *alligevels* forskellige placeringsmuligheder i sætningen indebærer. Jeg tager her udgangspunkt i Eva Skafte Jensens resultater og bruger nogle af hendes eksempler. Som modsætningskonnektor med skopus over det prædikationelle indhold iscenesætter *alligevel* altid det modsatte synspunkt. Som Eva Skafte Jensen påpeger, er det kun på SA-pladsen at *alligevel* kan give en ytring sproghandlingsværdien emotiv, (40):

- (40) Det var **alligevel** mærkeligt

Da der nødvendigvis er to prædikationer involveret i en indrømmelsesaktivitet, er den type ikke interessant her. Mere interessant er det at *alligevel* har forskelligt sammenbindingspotentiale afhængigt af om den står på fundamentplads eller SA-plads, forskellen illustreres med (41) og (42):

- (41) hun (:kokekonen) har fået sin løn. Og desuden fik hun resten af tarteletterne – de er **alligevel** ikke go'e i morgen – og så al ribsgeléen – vi kan **alligevel** ikke servere den, når faconen er gået af den.
- (42) Desuden fik hun resten af tarteletterne. **Alligevel** er de ikke go'e i morgen

På fundamentpladsen knytter *alligevel* altid an til den forudgående sætning, mens den ikke behøver at gøre det på SA- og A-pladsen. Jeg vil i sagens anledning formulere det sådan at *alligevel* på fundamentpladsen altid sætter en modsætning op til følgen af den foregående prædikation, og følgen af den foregående prædikation i (42) sættes således polyfonisk til at være 'de er gode i morgen', det er altså den noget underlige kausale relation: 'hvis kokekonen får tarteletterne med hjem, så kan de holde sig til i morgen' der argumenteres imod. Når *alligevel* står i den sætning der er følgen i hvis-så relationen, er der altid indrømmelsesaktivitet, i (43) kunne *alligevel* også have stået på SA- og A-pladsen, det er Eva Skafte Jensens A-type (Jensen 1999):

- (43) NN sagde, at det var rart at se noget godt teater. Det gjorde mig glad, for vi har brugt alt der var i os alle sammen, og nogle har endda fået skidebatter, og **alligevel** så har folk ikke givet op.

Alligevel i sætningen der argumentationsmæssigt repræsenterer følgen i hvis-så relationen er så at sige *selvom* med tilbagevirkende kraft. Når *alligevel* står i den prædikation der indholdsmæssigt er årsagen i hvis-så relationen – og dermed argumentationsmæssigt er belæg / begrundelse og ikke påstand / konklusion – kan det kun stå på SA- eller A-pladsen. Det er Eva Skafte Jensens B-type – som (42) og (44):

- (44) Den sidste sæson, det er jo også en...folk ved at de skal holde op, og nogle er blevet fyret, så daler energiniveauet på en eller anden måde. Nej, vi gider da ikke rydde op fordi vi skal **alligevel** ikke være her, så det er ikke vores bord længere.

(45) henregner jeg til samme type argumentationsmæssigt, fordi *alligevel* falder i årsagsprædikationen:

(45) Tager du et brød med. Når du **alligevel** skal i Brugsen.

I (45) er det klart at *når du alligevel skal i Brugsen* er begrundelsen for at man kan bede samtalepartneren om at tage brød med, ligesom det i (42) er klart at *de er alligevel ikke go'e i morgen* er begrundelsen for at kokekone fik mad med hjem. Den intuitive fornemmelse af noget "indrømmelsesagtigt" i de to eksempler kommer af at *alligevel* etablerer en ny kausal relation, en ny hjemmel, som *selvom*, og det der bliver "indrømmet", er at der er en generel regel (som nu sættes ud af kraft) i og med at der etableres en ny regel. I (42) er det reglen 'vi giver ikke mad til tjenestefolk'. Den nye regel kan i argumentationsmæssig forstand siges at være en undtagelsesregel, i Toulmins model en gendrivelse, en *medmindre*-regel. (44) og (45) kan henholdsvis parafraseres som 'vi rydder op medmindre vi ikke skal blive her' og 'Jeg beder dig ikke om tjenester medmindre det ikke er til ulejlighed for dig'.

Eksempler hvor *alligevel* optræder alene er relativt sjældne, en *men alligevel*-kombination med *alligevel* repræsenteret på alle mulige pladser i sætningsskemaet er det hyppigste. Jeg mener at årsagen til det er at det kun er *alligevel* på fundamentpladsen der utvetydigt signalerer at prædikationen er følgen i årsag-følge relationen, hvorimod det argumentationsanalytisk kræver et indholdsmæssigt tolkningsarbejde at afgøre om et *alligevel* på SA- og A- pladsen er i en begrundelsesprædikation eller en følgeprædikation – fx som i (42), hvor det kun er den indholdsmæssige absurditet i følgetolkningen, nemlig 'hvis kokekone får tarteletterne, så kan de holde sig', der gør at vi tolker *alligevel*-prædikationen som en begrundelse. Man kan sige at med begrundelses-*alligevelet* udviser afsender (polyfonisk) bevidsthed om at den konkurrerende kausale relation findes, men sætter eksplicit sin nye kausale relation som gældende, som i (46):

(46) Altså hvis du har 15 køretimer eller 20 køretimer, de sidste 5, der lærer du altså meget **alligevel**.

I (46) kæmpes der eksplicit mod hjemlen 'det er ligemeget hvor mange køretimer man har'. Og det der måtte være af "indrømmelse" er dialogisk, nemlig sådan cirka: 'selvom andre måtte mene det, så mener jeg noget andet'. Tvetydigheden ved SA- og A-placeringen med hensyn

til om det er følge eller begrundelse, og *alligevels* “medmindrepotentiale” henholdsvis ophæves og realiseres med kombinationen *men alligevel*.

6.3. *Men alligevel*

Med kombinationen *men alligevel* kan man eksplicit markere at *alligevel*-prædikationen er følgen fordi *men* altid knytter an til den foregående prædikation. Og man kan eksplicit med *men* markere accept af den generelle regel, som *men* præsupponerer. Med *men* accepteres den generelle regel og det konkrete tilfælde sættes som en undtagelse der ikke følger reglen. Med *men alligevel* kan man få accept af den generelle regel og etablering af en undtagelsesregel – den kunne i Toulmins model placeres under gendrivelsen – og hele konstruktionen parafraseres som: *Men*: den generelle regel gælder, *alligevel*: medmindre undtagelsesreglen træder i kraft (hvilket den gør i dette tilfælde):

(47) Det startede med Dreyfuss, som de syntes var *svært* – det havde de nok også ret i, **men** vi læste det **alligevel**.

I (47) præsupponeres den generelle regel ‘hvis det er svært, læser vi det ikke’, men der blev gjort en undtagelse: ‘svært stof kan også læses’. I (48) præsupponeres og accepteres reglen ‘hvis man kan bidrage med noget, så er man nyttig’, men der sættes at i dette tilfælde gælder undtagelsesreglen ‘hvis man ikke har talt med kunden, så er man ikke nyttig’:

(48) Og der kan man så sige, at *det synes jeg er en styrke*, at de kontrolelementer eller de her kreditafdelinger, som måtte være skudt ind imellem i vid udstrækning *er væk*. *Det kan godt være*, at de kan bidrage med noget, **men** de har jo ikke talt med kunden **alligevel**, og ofte vil det være, at de stiller en to tre spørgsmål for at gøre deres eksistens berettiget, og *så trækker de sagen unødigt ud*. Og hvis banken tror på, at det er de rigtige medarbejdere, de har siddende ude i filialerne, *så er det ikke nødvendigt*.

I (49) udtaler informanten, som er fransklærer i gymnasiet, sig om antallet af franskelever:

(49) Der bliver også færre og færre elever, det er klart. **Men** jeg synes **alligevel** det er bekymrende at det skrumper ind.

Den generelle regel der accepteres er at når elevtallet falder generelt skulle det ikke bekymre at antallet af franskelever også falder, men i dette tilfælde gælder undtagelsesreglen: Fald i antal **fransk**-elever er bekymrende.

7. Konkluderende bemærkninger

Jeg mener at have vist at der med udgangspunkt i den sproglige polyfoniteori, den funktionelle grammatik og argumentationsteorien kan gøres rede for strukturen i en indrømmelsesaktivitet og dens funktion i dialogen. Kristian Mikkelsen havde, ikke overraskende, den grundliggende fornemmelse for at der er to typer indrømmelse, for ham i indrømmelsesbisætninger, i min omformulering: den hvor der argumentationsmæssigt i dialogen kæmpes om hjemlen, og den hvor en generel regel, hjemmel, præsupponeres, men hvor det enkelte konkrete tilfælde sættes som et ikke-rygdækningstilfælde. I denne artikel prototypisk repræsenteret med henholdsvis *selvom* og *på trods af at*. De to typer indrømmelsesaktivitet kan også realiseres med to hovedsætninger under visse betingelser, dvs. med skyldig hensyntagen til den funktionelle grammatiks sætningsindholdets lagdeling, med konjunktionen *men* og adverbiet *alligevel*. En *men*-indrømmelsesaktivitet svarer til *på trods af at*-typen, og en *alligevel*-indrømmelsesaktivitet (med *alligevel* i følgeprædikationen) svarer til *selvom*-typen. Med *men*-*alligevel* kombinationen kan man få begge dele: en præsupponeret generel regel samtidig med en eksplicit hævdet undtagelsesregel som det konkrete tilfælde følger.

Henvisninger

- Anscombre, J.-C. & O. Ducrot (1983). *L'argumentation dans la langue*. Bruxelles: Mardaga.
- Dik, S. C. (1997). *The Theory of Functional Grammar. I*. Kees Hengeveld ed. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Ducrot, O. (1995). Les modificateurs déréalisants. In *Journal of Pragmatics* 24, 1995. 145-165.
- Ducrot, O. (1984). *Le dire et le dit*. Paris: Les éditions de minuit.
- Heltoft L. & E. Hansen (1999): *Grammatik over det Danske Sprog*. Præprint.

- Jensen, E. S. (1999). Sætningsadverbialer og topologi med udgangspunkt i de konnektive adverbialer. *Ny forskning i grammatik*. SHF, fællespublikation 7. Odense Universitetsforlag. 141-154.
- Jensen, E. S. (2000). *Danske sætningsadverbialer og topologi i diakron belysning*. Ph.-d.-afhandling i dansk grammatik ved Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet.
- Jørgensen C. & M. Onsberg (1987). *Praktisk argumentation*. København: Teknisk forlag.
- Mikkelsen K. (1975). *Dansk ordføjningslære*. København: Hans Reitzel.
- Morel, M.-A. (1996). *La concession en français*. Collection l'essentiel français. Paris, Gap: Ophrys.
- Nielsen, M. S. (2000). *Substantivers inhærente argumentativitet*. RUC-rapport. Dansk, dybdemodul.
- Nielsen, N. M. (1999). Formel gyldighed i argumentationsanalysen – et kritisk blik på Stephen Toulmins argumentmodel. In R. Therkelsen og E. Klitgård (red): *Detaljen. Tekstanalysen og dens grænser II*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 230-246.
- Nølke, H. (1989). Polyfoni. En sprogteoretisk indføring. *ARK 48*, juli 1989.
- Nølke, H. (1999). *Det franske sprog*. Kapitel V, II. Modifikation 2.
- Nølke, H. (2001). La ScaPoLine 2001: Version révisée de la théorie Scandinave de la Polyphonie Linguistique. In *Polyphonie Linguistique et littéraire III*. Roskilde: Samfundslitteratur.
- Nølke, H. & M. Olsen (2000). POLYPHONIE: théorie et terminologie. In *Polyphonie – linguistique et littéraire II*. Roskilde: Samfundslitteratur. 45-169.
- Schiffirin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Therkelsen, R. (2001). *Ikke fordi jeg mener det, for det gør jeg. Et bidrag til argumentationsanalysen. In C. Henriksen og L. Heltoft (red.): *Den analytiske gejst*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. 221-232.
- Toulmin, S. (1958). *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press.

